

Metka Gombač ●

ARHIV INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA

Od leta 1959 do leta 1992 je v okviru Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (IZDG) oziroma kasnejšega Inštituta za novejšo zgodovino (INZ) deloval tudi istoimenski arhiv. Ob inštitutnem jubileju je zato pomembno, da se spomnimo tudi njegovega arhivskega segmenta, pomena arhiva za inštitutsko rast in njegovo nemoteno delo skozi desetletja. Svojo osnovno nalogo je Arhiv IZDG opravljal z zbiranjem, urejanjem in posredovanjem arhivskega gradiva iz obdobj in s temami, ki jih je predpisovalo področje delovanja inštituta. Glede na raziskovalno področje in na časovni obseg je deloval v okviru IZDG kot specialni arhiv.

Po ustanovitvi Arhivskega društva Slovenije, 27. aprila 1954 (do tedaj sta delovali arhivska sekcija v okviru Zgodovinskega društva za Slovenijo in Arhivski svet LRS), sta prioritetni nalogi te stanovske organizacije postali »osamosvojitve«

od sorodnih dejavnosti (muzealske in bibliotekarske) ter vzpostavitev arhivske mreže v Sloveniji. Društvo je združilo slovenske arhivske delavce in začelo stanovsko urejati problematiko arhivov na osnovi Splošnega arhivskega zakona iz leta 1950. Z drugimi sorodnimi strokami se je Arhivsko društvo Slovenije dogovorilo, da bo, med drugim, pripravilo razmejitev področij delovanja med arhivi, muzeji in knjižnicami in da bo tudi razmišljalo o pripadnosti arhivskega gradiva iz obdobja druge svetovne vojne. To gradivo je bilo namreč še vedno del muzejskih zbirk v okviru Muzeja narodne osvoboditve, s čimer se arhivski delavci niso povsem strinjali. Čeprav so na eni strani sprejeli sklep, da arhivsko gradivo za nekaj časa še ostane v okviru Muzeja narodne osvoboditve, so na drugi zahtevali, naj se popisi gradiva predajo Osrednjemu državnemu arhivu, ki je bil ustanovljen 31. oktobra 1945. S tem je bil storjen prvi korak za ločitev arhivskega od muzejskega gradiva za čas druge svetovne vojne. Na osnovi teh sklepov, ki so tudi pri nas najavljali samostojno razvojno pot arhivske stroke, so v naslednjih letih pri sistematiziranju arhivske mreže pričeli delovati arhivi na Ptujju (1955), v Piranu (1955), Kopru (1956), Celju (1957) in Novi Gorici (1972). Gradivo druge svetovne vojne je ostalo v okviru IZDG.¹

Pred letom 1959 so v strokovnih krogih veliko razpravljali o tem, ali naj se IZDG, ki naj bi po načrtih ustanoviteljev poskrbel za celostno zgodovinsko predstavitev obdobja 1941–1945, ob raziskovalni priključitvi še muzejska, arhivska in bibliotekarska stroka. Nekateri so dokazovali nujnost samostojnega razvoja posameznih strok, medtem ko so drugi dokazovali nasprotno – potrebo sobivanja vseh omenjenih dejavnosti pod streho Muzeja narodne osvoboditve v Ljubljani. Pri tem so se slednji sklicevali tudi na Spomenico Muzeja narodne osvoboditve, ki je bila priloga osnutka zakona o Državnem arhivu Slovenije.

Leta 1962 so pristojne službe dokončno ločile IZDG od Muzeja narodne osvoboditve, ki je postal le muzejska ustanova. Na tak način se je rešilo tudi vprašanje arhivskih fondov in zbirk iz druge svetovne vojne, ki so kot raziskovalno gradivo ostali na IZDG v okviru posebne enote – Arhiva IZDG.²

Za zbirke in fonde arhivskega gradiva druge svetovne vojne, ki so predstavljali večino gradiva Arhiva IZDG, je obveljalo, da so ostali v Sloveniji, in sicer v okviru posebne raziskovalne institucije. To je bila sicer izjema v primerjavi z ureditvijo

1 Marija Oblak Čarni: 40 let Arhivskega društva Slovenije. V: Arhivsko društvo Slovenije – 40 let. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1995, str. 9-85.

2 Poročila dal v vpogled S. Juvančič. Marija Oblak-Čarni: Arhivi v Sloveniji v letih 1945-1950. V: Arhivi, XIII, 1990, št. 1-2 (dalje Oblak-Čarni, Arhivi v Sloveniji v letih 1945-1950), str. 83-92.

arhivov druge svetovne vojne v nekdanji Jugoslaviji, saj so morale vse ostale jugoslovanske republike zbrati svoje arhive v okviru Arhiva Vojnozgodovinskega inštituta v Beogradu. Po ureditvi, njegovem bogastvu in njegovi tematski raznovrstnosti je postal Arhiv IZDG izjema tudi v evropskem merilu. Če povzamemo misli arhivista in raziskovalca problematike narodnoosvobodilnega boja dr. Toneta Ferenc, lahko pri obravnavi tega gradiva govorimo o Arhivu IZDG kot o »enem izmed največjih tematskih hraniteljev gradiva druge svetovne vojne v Evropi«. Za Ferenc so bili vzroki za to različni. Glavni je bil prav gotovo »velika širina osvobodilnega gibanja, ki je zajelo večino slovenskega naroda, velika organizacijska razvejanost in pestrost oblik delovanja tega gibanja, obstoj osvobojenih, polosvobojenih in po našem gibanju nadzorovanih ozemelj, prizadevanje nekaterih ustanov in posameznikov, da bi ohranili čim več gradiva, ker so se zavedali, da gre za velik čas, za prelomno obdobje in ne nazadnje za dokazovanje obstoja in dela Zgodovinskega inštituta«. ³

Znanstveni inštitut, ki je bil ustanovljen pri Predsedstvu slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) 12. januarja 1944, je pri zbiranju gradiva, ki je nastajalo na vseh nivojih življenja v času narodnoosvobodilne borbe, odigral izredno pomembno vlogo. Sodelavci inštituta, predvsem pa njegov direktor dr. Fran Zwitter, so se od vsega začetka zavedali, da se bo zgodovina, ko bo čas za to, pisala na osnovi domačih in tujih dokumentov, ki so nastajali vsak posamezni dan boja proti okupatorju. Inštitut, ki je imel nalogo »zbiranja materiala in njegove znanstvene obdelave za vojni in povojni čas«, je preko navodil Glavnega štaba NOV in POS poskrbel, da se je gradivo, ki je nastajalo med vojno, zbiralo na najrazličnejše načine. Za to odgovorni posamezniki so operativno gradivo zbirali, ga popisovali in ga po potrebi tudi zakrili na varnih lokacijah, v najstrožji konspiraciji. Junija 1944 je bil Janko Jarc imenovan za arhivarja Znanstvenega inštituta na Rogu. Skrb sodelavcev Inštituta za zaščito gradiva se je nadaljevala in januarja 1945 so storili še korak dalje. Na njihov predlog je Predsedstvo SNOS izdalo odlok »o zaščiti knjižnic, arhivov, umetniških, kulturnih in zgodovinskih spomenikov, znanstvenih in umetniških zbirk in prirodnih znamenitosti« in s tem postavil osnovo za zbiranje arhivskega gradiva. ⁴

3 Tone Ferenc: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja : ob dvajsetletnici. Ljubljana : Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1979 (dalje Ferenc, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja), str. 22.

4 Tone Ferenc. Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. V: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1, 1960, št. 1 (dalje Ferenc, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja), str. 329-334.

Sprva je bilo arhivsko gradivo v fasciklih.

Arhiv je začel prevzemati gradivo že junija 1944, in sicer gradivo italijanskega okupatorja. Po izdaji odloka o zaščiti arhivskega gradiva pa so pozivali in osveščali narodnoosvobodilne odbore, naj poskrbijo tudi za gradivo nemškega okupatorja, še pred koncem vojne, marca 1945, pa je arhiv že pridobil dokumente civilne provenience.

Že med vojno se je med odgovornimi posamezniki zarisala skrb za zaščito in zbiranje vsakršne premične dediščine v zvezi z zgodovino Slovencev. Načelnik Odseka za narodno vzgojo in prosveto Upravne komisije za osvobojeno slovensko ozemlje prof. Jože Zemljak je že 20. oktobra 1943 poskušal rešiti turjaški arhiv in je v dopisu okrožnemu kulturnemu referentu v Velikih Laščah sporočil, »da gre na gradu Turjaku v izgubo mnogo arhivskega gradiva iz arhiva Turjačanov. Gradivo ima gotovo mnogo dragocenih podatkov o preteklosti tako kraja kakor družine Turjačanov, gotovo največ pa o socialni preteklosti našega kmeta in naše vasi /.../. Takoj poišči človeka, ki bo sedaj po vsem gradu raztresene papirje, fascikle, listine, knjige, mape itd. pobral in v varnem zaboju shranil morda na gradu samem ali kje drugje.«⁵ To nam dokazuje, da je bila že v času vojne skrb za

5 Oblak-Čarni, Arhivi v Sloveniji v letih 1945-1950, str. 83; AS 1644, Upravna komisija za osvobojeno slovensko ozemlje, t.e. 2 (440).

zbiranje in zaščito gradiva na zavidljivi ravni in je bila namenjena tako novejšemu gradivu kot tudi dokumentom iz bolj oddaljene preteklosti.

Ob koncu druge svetovne vojne so Arhiv Znanstvenega inštituta iz Kočevskega Roga preselili najprej v Črnomelj, nato pa preko Gorskega Kotorja in Vipave v Ljubljano. Maja 1945 je Glavni štab NOV in POS izdal uredbo, da se gradivo, ki je nastajalo pri partizanskih enotah, zbere na Taboru v Ljubljani. V zvezi z nastajanjem arhiva druge svetovne vojne naj opozorimo na odlok Vrhovnega štaba Jugoslovanske armade z dne 7. avgusta 1945, s katerim je ta institucija poverila skrb za zbiranje in hrambo gradiva partizanskih vojaških enot Zgodovinskemu oddelku Glavnega štaba NOV in POS. Tako je Slovenija postala skrbnica bogate zbirke gradiva svojih partizanskih vojaških enot, medtem ko so druge republike gradivo te vrste zbirale v Beogradu. Pri pripravah zakona o arhivskem gradivu jugoslovanske federacije sredi 80. let se je ponovno pojavila zahteva, da je treba gradivo slovenske partizanske vojske izročiti Vojnozgodovinskemu inštitutu v Beogradu. Pri sprejemanju tega zakona leta 1986 pa so slovenski poslanci dosegli, da je gradivo ostalo v Ljubljani.⁶

Po koncu vojne se je zbiranje gradiva iz obdobja druge svetovne vojne nadaljevalo in leta 1948 je zbrano gradivo prišlo v Muzej narodne osvoboditve v Ljubljani. Že od vsega začetka se je gradivo delilo na:

partizanske fonde, na civilne in vojaške

nemške fonde in zbirke

italijanske fonde in zbirke

gradivo nasprotnikov NOB (uporabljal se je tudi izraz kvizlinško gradivo ali gradivo kontrarevolucije).

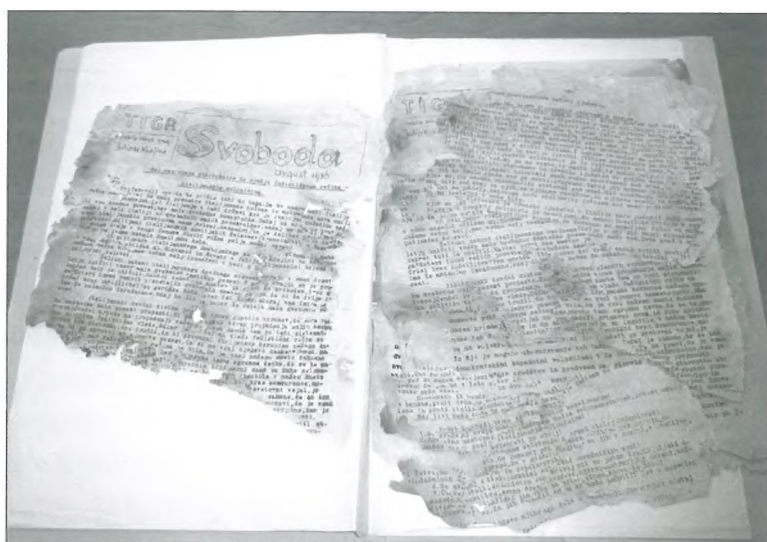
V grobem se je taka razdelitev gradiva druge svetovne vojne ohranila do danes.

Fondi in zbirke vojaških partizanskih enot in ustanov so za štiriletno vojno obdobje različno obsežni. Najmanj je ohranjenega gradiva za začetke organiziranja narodnoosvobodilnega boja od poletja 1941 do spomladi 1942. Za leto 1941 je ohranjen na primer partizanski zakon, ki ga je izdalo Vrhovno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. Pri raziskovanju prvih mesecev NOB si morajo raziskovalci pomagati s Slovenskim poročevalcem, kjer so bili objavljeni

6 Majda Smole: Zgodovina arhivistike in arhivske službe. Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 1976, str. 47-50; AS 1643, Predsedstvo SNOS, Znanstveni inštitut, t.e. 63; Ferenc, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, str. 329-349.

najpomembnejši odloki, povelja in poročila o vojaških spopadih in akcijah. Prav tako so zanimiva poročila okupatorjevih poročevalcev o stanju na terenu za leta 1941 in 1942.

Od pomladi 1942 dalje se je s stalnim večanjem obsega partizanske vojske večal tudi obseg nastalega gradiva. Medtem ko so na začetku v partizanskih enotah hranili le prejete dopise, pa so kmalu začeli shranjevati tudi kopije poslanih dopisov, kot je priporočalo Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet že od aprila 1942 dalje. Maja 1942 je odločba Štaba III. grupe odredov o knjigovodstvu in arhivu med drugim določala, da se morajo posebej hraniti odredbe in dnevna povelja ter voditi dnevnik vojaških akcij in drugih važnih zadev. Sprva so dokumente nalagali drugega na drugega in vsebinske delitve še niso upoštevali. Dopisovanje je bilo skromno in pri vojaških enotah so gradivo v glavnem nosili s seboj. Ko pa je količina gradiva narasla, so dokumente začeli hraniti na varnih mestih, ki so jih poznali le redki posamezniki. Na tak način se je na primer ohranil tako imenovani »Dakijev arhiv« (po najditelju arhiva iz leta 1954 na Rogu), sedaj vključen v fond Glavnega štaba NOV in POS. Za dokumente, ki so jih izkopal že močno poškodovane, so dobro poskrbeli v konservatorskem oddelku Muzeja narodne osvoboditve, ki je bil vzpostavljen leta 1956. Veliko skritega gradiva niso nikdar našli, veliko gradiva pa je med

Poškodovano gradivo

vojno našel okupator, ki je iskal operativne dokumente, sezname članov različnih enot in terencev, saj je s tem dopolnjeval svojo mrežo obveščevalnih podatkov. Okupatorske obveščevalne službe so pomembnejše dokumente prevedle, jih kategorizirale in shranile. To gradivo se je ohranilo in so ga po vojni vključili v okupatorsko gradivo Arhiva IZDG.

Za vojaške fonde velja dokajšnja ohranjenost izvirnega gradiva, saj je Glavni štab NOV in POS že od junija 1943 dalje, še bolj pa po kapitulaciji Italije septembra 1943 razvijal lastno registraturo v svojih oddelkih. To velja tudi za VII. in IX. korpus. Fondi Glavnega štaba in njegovih oddelkov ter fondi zaledne vojske ter štaba IX. korpusa so dokaj popolni. Vrzeli pa zevajo v gradivu VII. korpusa, XIV. divizije, IV. operativne cone in v gradivu posameznih brigad. Gradivo odredov, ki so nastajali na prehodu leta 1943 v 1944, je prav tako dokaj dobro ohranjeno. Na tem mestu je treba omeniti tudi gradivo partizanske sanitete, ki je predstavljalo v Arhivu IZDG posebno zbirko, katero so zdravniki, pa tudi drugi raziskovalci s pridom uporabili pri podrobni rekonstrukciji organiziranja in delovanja slovenskih partizanskih bolnišnic in zdravnikov med vojno.

Tudi za *partizanske civilne fonde* velja, da je število dokumentov od leta 1942 neprekinjeno naraščalo. Na ta večji obseg gradiva je vplivala vzpostavitev osvobojenih ozemelj, kjer so trajno ali s prekinitvami delovali tamkajšnji oblastni organi. Arhivsko gradivo je za različne pokrajine različno obširno; več in boljše je ohranjeno za Primorsko, Dolenjsko in Notranjsko, slabše za Gorenjsko, še slabše za Štajersko, Koroško in Prekmurje. Tu lahko izpostavimo fonde Centralnega komiteja KPS, pokrajinskih partijskih komitejev, fonda Izvršnega odbora OF in SNOS, ki sta dobro ohranjena, prav tako je treba opozoriti na gradivo pokrajinskih odborov OF in narodnoosvobodilnih odborov, od leta 1943 dalje pa je za študij »ljudske oblasti« pomembno gradivo okrožij, malo slabše je ohranjeno gradivo okrajev, medtem ko so dokumenti krajevnih organov redki. Pri naštevanju pomembnega gradiva moramo opozoriti še na gradivo Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev, Komisije za upravo narodne imovine in Komisije za vojno škodo ter gradivo Denarnega zavoda za Slovenijo.⁷

7 Ferenc, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, str. 335-343; Marija Oblak-Čarni: Arhivsko gradivo narodnoosvobodilnega boja 1941-1945 in njegova strokovna obdelava. V: Prispevki za novejšo zgodovino, XXXVII, 1997, št. 2, str. 283-289; France Škerl: Poročilo o arhivskem gradivu za slovensko zgodovino v dobi narodnoosvobodilne borbe. V: Zgodovinski časopis, I, 1947 Posebni odtis (dalje Škerl, Poročilo o arhivskem gradivu), str. 162-164. Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1999; Milan Bevc, O delu in razvoju Muzeja narodne osvoboditve LRS od ustanovitve do danes. Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS, II, 1958, str. 153-160.

Skoraj tretjino gradiva iz obdobja 1941–1945 sestavlja gradivo *nemških fondov in zbirk* okupacijske provenience. To so fondi in zbirke upravnih, političnih, policijskih, vojaških, gospodarskih in drugih ustvarjalcev, kot npr. uradov, ustanov, enot in poveljstev. Čeprav velja, da za obdobje nemške okupacije nimamo registratur višjih organov, je gradivo kljub temu izredno dragoceno. Največ je ohranjenega gradiva nižjih in srednjih oblastnih organov, ki so bili podrejeni šefom civilne uprave. To so fondi deželnih svetnikov na Gorenjskem (Kamnik, Kranj in Radovljica), na Štajerskem (Celje, Trbovlje in Brežice) in deli registratur nekaterih občinskih uradov. Pomembni so tudi fondi orožniških okrožij in orožniških postaj. Zelo uporabno je še gradivo »Wehrmannschafta«, ki pa je bolje ohranjeno za Gorenjsko in Mežiško dolino, manj za Štajersko. Delno je ohranjeno gradivo Koroške ljudske zveze in Štajerske domovinske zveze ter gradivo organov za utrjevanje nemštva. Malo je gradiva nemških okupacijskih oblasti iz Ljubljanske pokrajine in Primorske. V celoti tudi ni ohranjena nobena registratura vojaških ali policijskih enot. Vzroki za to so različni. Nemci so že pred koncem vojne veliko gradiva odpeljali v Avstrijo, številni pa so tudi primeri, ko so gradivo uničili. Poleg tega pa gradivo nemškega okupatorja med vojno in takoj po njej ni bilo deležno take pozornosti kot partizansko gradivo.⁸

Gradivo italijanskega okupatorja je ohranjeno v *italijanskih fondih in zbirkah* arhiva. To gradivo obsega registrature ali dele registratur osrednjih vojaških, policijskih, oblastnih in političnih ustanov za Ljubljansko pokrajino, ki pridejo do izraza ob študiju sistema italijanske okupacije. Za preučevanje italijanske okupacije so pomembni tudi deli registratur okrajnih glavarstev (načelstev) Logatec, Črnomelj in Novo mesto, prav tako pa skupine fondov tamkajšnjih karabinjerskih postaj, med katerimi je najbogatejši fond, ki izhaja iz delovanja poveljstva karabinjerske grupe Ljubljana. Italijansko vojaško organizacijo v Ljubljanski pokrajini najbolje proučujemo s pregledovanjem skupine fondov vojaških enot, predvsem pa fonda Poveljstva XI. armadnega zbora, njegovih oddelkov, topništva, inženjerije in karabinjerjev XI. armadnega zbora. Zasluga, da je gradivo italijanskih vojaških enot ohranjeno v takem obsegu, gre med drugimi Janku Vetrinu, ki je po kapitulaciji Italije septembra 1943 poskrbel, da so gradivo XI. armadnega zbora, kvesture, karabinjerjev in Protikomunistične milice (12 velikih zabojev) skrili kot lastnino mestnega muzeja v zaklonišču pod gradom,

⁸ Ferenc, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, str. 343–346; Škerl, Poročilo o arhivskem gradivu, str. 165–166; Hubert Schara: Nemški okupacijski arhiv v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. V: Borec, XVIII, 1967, št. 3, str. 276–278.

del pa zazidali v gledališču. Manj popolno je gradivo divizij italijanske vojske. Na ljubljanskem sodišču je ostalo do konca vojne gradivo italijanskega vojaškega sodišča 2. armade, ki je skoraj v celoti ohranjeno. Pomembno je tudi gradivo fašistične stranke za Ljubljansko pokrajino, fašistične mladinske organizacije, Inštituta za italijansko kulturo in Tiskovnega urada. Zelo bogato je gradivo italijanskih koncentracijskih taborišč, ki je zbrano v posebni zbirki gradiva o žrtvah italijanskih okupacijskih oblasti. Območje Slovenskega primorja je prikazano v zbirki Kraljevih kvestur Trst in Gorica. Zelo pomemben je tudi fond družbe Emona, ki je odkupovala premoženje preseljenih kočevskih Nemcev.⁹

Gradivo nasprotnikov narodnoosvobodilnega boja je v arhiv prihajalo postopoma. Leta 1959 je bilo v arhivu gradivo, ki so ga zbrali ob koncu vojne v prostori domobranske propagande na Taboru, in na Bleiweisovi cesti. To so bili deli registratur protipartizanskih oboroženih enot od jeseni leta 1943 dalje. Drugi sklop je gradivo civilnih ustanov v Ljubljani, in sicer gradivo Pobotnega urada, Finančne direkcije, Mestnega preskrbovalnega urada. Gradivo Tiskovnega in Cenzurnega urada, Rdečega križa Slovenije in veliko drugega gradiva pa je v arhiv prihajalo v 60. in 70. letih 20. stoletja.¹⁰

Ker je zajemalo delovno področje raziskovanja IZDG tudi obdobje po letu 1945, so sodelavci arhiva sistematizirali zbrano tovrstno gradivo za *povojno obdobje, obdobje socialistične graditve in obdobje boja za meje*, torej zelo pomembno skupino fondov in zbirk iz obdobja po vojni. Najdragocenejše je gradivo za proučevanje civilne uprave v Slovenskem primorju in Trstu takoj po vojni, in sicer fond Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko primorje in Trst in fond Poverjeništvu Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko primorje Ajdovščina. Pomembno je tudi gradivo Štaba za repatriacijo vojnih ujetnikov in internirancev ter gradivo borčevske, ženske in mladinske organizacije, ki pa je v arhiv prihajalo postopoma v naslednjih desetletjih.¹¹

Do leta 1951 so zbiranje in arhiviranje gradiva druge svetovne vojne nadaljevali dr. Ivo Juvančič, Janko Jarc, Jože Krall in dr. France Škerl. Od leta 1952

9 Ferenc, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, str. 346-347; Škerl, Poročilo o arhivskem gradivu, str. 167-168; Nada Kobal: Fašistične organizacije pod italijansko okupacijsko oblastjo. V: Arhivi, VI, 1983, št. 1-2, str. 96-99; Nada Kobal: Emona – zavod za kmetijstvo in nepremičnine. V: Arhivi, IV, 1981, št. 1-2, str. 98-100.

10 Ferenc, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, str. 347; Škerl, Poročilo o arhivskem gradivu, str. 165.

11 Ferenc, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, str. 347; Metka Gombač: Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Slovensko primorje in Trst 1944-1947 : organizacijska shema ljudske oblasti. Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 2003; Metka Gombač: Gradivo mladinske organizacije po letu 1945 v Arhivu IZDG v Ljubljani. V: Arhivi, VI, 1983, št. 1-2, str. 81-84; Marjeta Adamič: Gradivo AFŽ po letu 1945 v Arhivu IZDG v Ljubljani. V: Arhivi, VI, 1983, št. 1-2, str. 93-96.

23. II. 1948.

Poročilo o delu.

Tehtna leta 1947. in 1948. sem delal ^{uradni} ~~na~~ ^{1943./45.} ~~več ali manj material:~~ T. Loviški partizanski arhiv:

1. Arhiv ČK
 " TO-OF (ne tol dovol je delal delovna št. Škal.)
 " SNOP - predsedstvo in Odsodba. Tudi tu je pomagal, zlasti zbiral v osodi št. Škal.
 Vsaka arhiva je 4. omariče.
2. Urejal in zbiral ^{sveta delovna urajine} ~~arhive~~ Koroške - Štajerske - ^{Georgije} ~~in~~ Kuhinjske - Bolonjske: ^{katane} ~~in~~ Štirski in slovenski ki najpogosteje tako arhiv T. L. S., kakor arhiv OF knjige. Tudi virecni nekaterih predsedstev po mnenju Koncine urajine. Vsaka je 4. omariče.
3. Arhiv Primorja je ^{delovna} ~~delovna~~ urajin. Tpe se sicer po delovni urajine. Treba je, če jih se zbirati, ker je isti kopiji in material se postel. Tu in tam ^{po partizanski urajin.} ~~in~~ Primorje obzuga 4. omariče.
4. Urejal ~~več ali manj~~ arhiv Tehnik in Tan-jaga na katerih je delal št. Škal.

Poročilo o delu v letih 1947-1948, rokopis dr. Iva Juvančiča

do poletja 1953 je bil v arhivu Muzeja zaposlen le Ivo Juvančič, ki je opozarjal Svet za kulturo in prosveto, »da se arhiv zanemarja«.

Lahko rečemo, da so do sredine petdesetih let 20. stoletja v arhivu zbrali večino arhivskega gradiva. Kasneje so zbirko druge svetovne vojne le še dopolnjevali. Akcije iskanja dokumentov so se v naslednjih letih nadaljevale, je

pa Ivo Juvančič opozarjal, da je bilo iskanje »zabunkarnih arhivov zelo težko, zaradi zaposlenosti ljudi, ki so vedeli zanje«.

Kot izhaja iz poročila Arhiva Muzeja narodne osvoboditve LRS v Ljubljani iz februarja 1954, je bil s tem datumom »arhiv sortiran in grupiran«. Fascikli so se urejali kronološko, po mesecih in datumih. V izdelavi so bili tudi že inventarni sezname za posamezne fonde. V tem letu so načrtovali restavriranje poškodovanih dokumentov in mikrofilmanje v zaščitne namene. Arhiv Muzeja narodne osvoboditve se je spopadal s problemi, ki jih arhivi poznamo tudi danes. Prostora je bilo premalo (6 sob), gradivo pa je najbolj ogrožala nevarnost požara, saj je bilo shranjeno v lesenih omaricah oziroma na lesenih policah. Arhiv je načrtoval tudi nakup škatel, ki bi dokumente zaščitile vsaj pred prahom in drugimi zunanjimi vplivi, in pa obdelavo ter zaščito preperelih, ožganih, plesnivih dokumentov.

Od leta 1947 so v arhivu delali štirje arhivarji. Leta 1951 je arhiv zaposloval dva arhivarja in od februarja 1952 do julija 1953 je ostal le še Juvančič, ki so mu kasneje dodelili še arhivskega pomočnika, kar je bilo tudi vse. Za podrobnejše urejanje in popisovanje arhivskega gradiva je arhivu priskočil na pomoč Vojnozgodovinski inštitut, ki je v drugi polovici leta 1953 dal pobudo za kadrovsko okrepitev arhiva in je tudi prevzel del finančnih obveznosti, tako da so v arhivu v naslednjih mesecih zaposlili od 3 do 13 honorarnih sodelavcev.

Urejanje in popisovanje je potekalo po naprej pripravljenih načrtih. Gradivo nemškega in italijanskega okupatorja so skušali postaviti v prvotno stanje s pomočjo registrov in »aktenplanov«. Za urejanje partizanskega gradiva so se dogovorili, da ga razvrstijo po ustroju vojske (odredi, grupe odredov, brigade, divizije, Glavni štab in njegovi oddelki, korpusa in oddelki itd.) oziroma po razvoju Osvobodilne fronte, ki je preraščala iz političnega organa v oblastno-upravni organ (izvršni odbor OF, OF odbori, okrožja, okraji, kraji, SNOS, predsedstvo SNOS, odseki, pokrajinski, okrožni, okrajni, krajevni narodnoosvobodilni odbori itd.). Za ta kriterij so se odločili zato, ker je gradivo v arhiv prihajalo razdrobljeno, po delih, v njem so bile vsebinske in časovne vrzeli, saj za določeno dobo ali pokrajino gradiva ni bilo, ker ga je zasegel okupator ali pa se je izgubilo. Zato je za partizansko gradivo značilno tudi to, da je zaradi različnih vzrokov za različne kraje, organizacije, enote itd. različno ohranjeno. Razlike so očitne predvsem v obsegu in pokritosti posameznih pokrajin. Časovno pa je seveda leto 1941 in delno 1942 najslabše zastopano.

Na ta način so do leta 1948 v arhivu zbrali večino gradiva, ki se je v naslednjem desetletju dopolnjevalo s predvojnim gradivom, z dokumenti, ki so jih v arhiv prinašali posamezniki in razne organizacije (Zveza borcev, Republiški sekretariat za notranje zadeve itd.). Od leta 1953, ko so v arhivu uvedli akcesijsko knjigo, lahko sledimo evidenci novo prejetega gradiva, ki je že ustrezala zahtevam arhivske stroke.

V začetku leta 1954 so bili v Arhivu Muzeja NO v Ljubljani zbrani naslednji fondi in zbirke, ki jih je v poročilu popisal in predstavil dr. Ivo Juvančič in nam tako ohranil prvo sliko obsega arhivskega gradiva, ki se je z leti še dopolnjevalo:

»Ad 1. Obseg arhiva NOB – voj.

- I. Odredi – Grupe odredov 1942 12 fascikljev
  - Glavno poveljstvo 1942 1
  - Glavno poveljstvo 1942 – KPS 1942 1
  - Iz italijanskega arhiva: Zaplenjeni partizanski akti 1942 1
  - GŠS 1943 1
  - GŠS ožji štab 1944/45 4
  - GŠS operativni odd. 1943/45 10
  - Oddelki GŠS 1944/45 nekaj 1943
  - Oficirska šola nGŠS
  - Delavnice
  - GŠS – Baza Dalmacija
  - IV. armada maj-junij 1945 115 fascikljev
  - Razne personalne kartoteke GŠS 24 škatelj
- II. Arhiv VII. Korpusa in njegovih divizij (XV. in XVIII.)
  - brigad, odredov 49 fascikljev
  - Odd. za zaledje GŠS, Vojna oblast VII. K.
  - Vojna področja, Komanda mest 11
- III. Arhiv IV: oper. zone in njenih brigad,
  - odredov, XIV. div. in njenih brigad 14
  - Vojna področja IV. o.z., Komande mest 7
- IV. Arhiv sanitete v Sloveniji 63
- V. Arhiv IX. Korp. In odsekov, XXX. in XXXI.
  - diviz., brigad, odredov IX. Korp. 77

Vojna oblast IX. Korp., nje odseki,
Vojna področja, Komande mest 25

Civilni arhivi OF in NOO:

- VI. Arhiv NOB: arhiv IOOF 1942/45 12
Arhiv SNOS, preds., odseki 1943/45
Denarni zavodtd. 81
arhiv Ljudske pravice 7
Radio OF 5
Študije, članki 15
POOF, PNOO, Slov. Primorje, okrožni, okrajni,
krajevni arhivi 107
- VIII. Civilni arhiv Koroške 3
- IX. Civilni arhiv Štajerske 6
- X. Civilni arhiv Gorenjske 46
- XI. Civilni arhiv okrožij v Ljublj. pokrajini 69
Povojni arhivi Komisije za ugotavljanje zločinov,
Komisije za vojno kodo 140
- XIII. Arhiv PNOO Trst 1945/47 i okrožij 619
Arhiv pov. PNOO Ajdovščina 1945/47
- XIV. Arhiv OF za Srbijo 1944/45 16
Arhiv odseka SNOS za repatriacijo
Beograd 1944/45 3
- XVI. Štab za repatriacijo Ljubljana 1945 48
- XVII. Mestni odbor OF Zagreb 4
- XVIII. Arhiv ilegalnih tehnik 57

1238 fasc.

Italijanski arhivi:

- I. Civilni arhiv Visoki komisar, Kvestura,
razni uradi, arhiv PNF, GiLL, itd.
1941/43 153 fasc.
- II. Arhiv vojaških in civilnih karabinjerjev,
njih oddelkov, 1941/43 129
- III. Tribunale militare 346

- IV. Arhiv XI. armadnega zbora, njegovih oddelkov, divizij ... 213
- V. Artilerija XI. arm. zbora 40
- VI. Arhiv XI. arm. zbora, ženijskega oddelka (ing. op. avtorja) 104
- VII.–IX. Italijanski arhivi Slov.Primorja:
  - karabinjerji Senožeče
  - karabinjerji Grahovo
  - zapori Koper 41
  - Italijanski arhivi Tržaške in Goriške
  - Province (prefektura in kvestura Trst, Gorica itd.) 43
- XI. Italijanski arhivi – razno 155
  - Italijanski arhivi »Emona«, »Foresta«,
  - DUT 133

1357 fasc.

Nemški okupatorski arhivi:

- I. Arhiv Vermanov Štajerska – Gorenjska 1941/45 94 fasc.
- II. Arhiv civilne uprave policije Maribor 32
- III. Razni vojaški arhivi 27
- IV. Civilni nemški arhivi Ljubljana-Kočevje 8
  - Civilni nemški arhivi Maribor 1941/45 2
  - Celje (Kreis Cilli) 391
  - Brežice (Kreis Rann) 97
  - Trbovlje (Kreis Trifail) 46
  - Civilni arhivi iz Koroške 9
  - Civilni nemški arhivi Kamnik (Kreis Stein) 61
  - Kranj (Kreis Krainburg) 131
  - Propagandni urad za Gorenjsko 7
  - Civilni nemški arhivi Radovljica (Kreis Radmannsdorf) 1941/45 85
  - Občina Ormož (Fridau) 14
  - Arhiv nemškega nabavnega podjetja v Trstu »Adria« 1943/45 25
  - Arhiv EV Sud – Celje-Maribor (Družba za
  - Proizvodnjo električne energije, premoga, Cementa) 1941/45 132

1161 fasc.

Be-ga arhiv:

Arhiv Socialnega skrbstva Ljubljana
Prehrane-Kuriva Ljubljana
nemškega cenzurnega urada
domobranskih enot, njih literatura ca 300 fasc.
državnega ravnateljstva za ponovo
NDH Zagreb
slovenski izseljeniški odbor Zagreb
za pomoč preseljencem 34

---

334 fasc.«¹²

Že leta 1957, ko so še potekale priprave načrtov za ustanovitev zgodovinskega znanstvenega inštituta, ki bo proučeval zgodovino delavskega gibanja in narodnoosvobodilnega boja, je Republiški svet Zveze sindikatov Slovenije izročil Zgodovinskemu arhivu CK ZKS, ta pa leta 1959 novoustanovljenemu arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja pomembne fonde iz predvojnega obdobja, in sicer Pokrajinsko delavsko zvezo, Delavsko zbornico, Inšpekcijo dela, Javno borzo dela, Delavsko založbo Ljubljana, Delavsko tiskarno Ljubljana in Slovensko katoliško društvo Zarja.¹³

Leta 1965 je arhiv pridobil zbirko partizanskega in okupatorskega tiska ter tiska nasprotnikov NOB in ta zbirka, ki vsebuje knjige, brošure, periodiko ter drobni tisk, predstavlja prav tako originalen zgodovinski vir. Po dogovoru z Muzejem ljudske revolucije iz leta 1962 je bilo določeno, da se v arhivu IZDG hrani prvi in tretji komplet tiska, v Muzeju pa drugi komplet, s fotokopijami iz prvega kompleta.¹⁴

Glede na to, da je bilo gradivo iz obdobja NOB stalno v uporabi, so leta 1956 v Muzeju sestavili pravilnik o uporabi gradiva ter tako gradivo zavarovali, da se ni več raznašalo, posojalo po pisarnah in podobno. Za delo z arhivskim gradivom je bila pripravljena »Pravna obveznostna izjava«, ki je uporabnikom v 25-ih točkah določala uporabljanje in ravnanje z gradivom.

---

12 Poročila dal v vpogled S. Juvančič.

13 Marjeta Adamič: Fond Delavske zbornice za Slovenijo v Ljubljani. V: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, XXIII, 1973, št. 1-2, str. 257-266; Ferenc, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, str. 336-337.

14 Ferenc, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, str 27; Darja Ravnihar: Pregled ilegalnega tiska v letih 1941-1945. V: Ljubljana v ilegali, III. Mesto v žici. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1967, str. 472-480; Marjeta Čampa: Zbirka NOB tiska v arhivu IZDG v Ljubljani. V: Arhivi, IV, 1981, št. 1-2, str. 100-101.

Osnovo postavitve arhiva druge svetovne vojne je postavil Juvančič s sodelavci, ki je v arhivu delal od leta 1947 do 1957. Delo je bilo raznoliko. Gradivo, ki je že bilo v Muzeju narodne osvoboditve, so najprej razporedili, oblikovali fascikle, vlagali nove dokumente, ki so na novo prihajali v arhiv, oštevilčili fascikle, jih opremili z napisi, sledilo je grobo popisovanje in nato priprava natančnejših popisov. Za večino fondov in zbirk arhiva IZDG je značilno, da so nastajali v posebnih razmerah, kar se odraža tako v pisarniškem poslovanju kot v njihovi ohranjenosti. Če lahko rečemo za dele nemškega in za italijansko gradivo, da so prišli v arhiv kot registratura urada, pa za mnoge druge tega ne moremo trditi. Arhivsko gradivo, tako partizansko kot okupatorsko, v arhiv ni prihajalo kot celota, ampak so bili to velikokrat le kupi papirja, ki so bili v vrečah, zmečkani, posvaljkani, mokri, plesnivi, ožgani in kot taki potrebni posebne obdelave. Vendar so bili arhivisti (J. Jarc, F. Škerl, I. Juvančič, J. Krall, Barbka Lukman, Slavka Gorjan in drugi) pozorni na prvotno ureditev, ki jo je zahtevala arhivska stroka in so od tega odstopali le v primerih, ko to zaradi raznih vzrokov ni bilo več mogoče. Veliko dokumentov je bilo v 50. letih zaradi različnih vzrokov iz fondov izločenih in marsikdaj jih izposojevalci niso vrnili. Tako so na primer za potrebe Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev pobrali iz fondov kar originalno gradivo. Velik problem je bil tudi v pomanjkanju

Restavrirano gradivo iz »Dakijevega arhiva«

strokovno usposobljenih ljudi, kar pa se je iz leta v leto popravljalo in tudi za zaposlitev v arhivu Inštituta so kmalu postavili kot pogoj diplomo iz zgodovine.¹⁵

Z ustanovitvijo Inštituta za zgodovino delavskega gibanja se je zbiranje arhivskega gradiva razširilo skladno z delovnim področjem Inštituta. Oblikovali so se trije večji sklopi, in sicer:

- 1) arhiv delavskega gibanja do leta 1941,
- 2) arhiv narodnoosvobodilnega boja,
- 3) arhiv povojne socialistične graditve,

ki so v arhivu ohranjeni še danes.

Delo arhiva, enote informacijsko-dokumentarnega področja, kot so ga v 60. letih imenovali, se je razvijalo v okviru osnovnih nalog, ki so bile: sprejemanje novega gradiva, urejanje arhivskega gradiva in izdelava arhivskih pripomočkov, čitalnica in delo s strankami, zaščita arhivskega gradiva, sodelovanje pri pripravi raznih zbornikov in drugih raziskovalnih nalogah, strokovno izobraževanje. Gradivo je bilo do leta 1967 urejeno do take stopnje, da se je lahko uporabljalo za študijske namene in je delo v glavnem potekalo v dopolnjevanju in izdelavi informacijskih pripomočkov. Za leto 1967 so ohranjeni tudi statistični podatki o količini gradiva, tako da lahko vidimo, koliko gradiva so pridobili po letu 1954. Arhiv je hranil 6955 fasciklov, od tega je na predvojni arhiv odpadlo 260 fasciklov, arhiv NOB 1730 fasciklov, okupatorski arhiv 2823 fasciklov, domobranski 342 fasciklov in na gradivo povojnega obdobja 1800 fasciklov (leta 1954 vsega 4090 fasciklov).

Zaščita arhivskega gradiva je bila naloga, ki jo je arhiv izvajal skozi vsa leta. Naloga je zajemala skrb za laminacijo oziroma restavracijo poškodovanih dokumentov in pa mikrofilmanje. Po pregledu, ki ga je arhiv izvedel kmalu po ustanovitvi IZDG, je bilo ocenjeno, da je poškodovanih in potrebnih posegov preko 80.000 dokumentov. V letih 1961–67 je bilo laminiranih 8305 dokumentov.

Mikrofilmanje lastnega arhivskega gradiva z namenom zaščite je na IZDG prav tako potekalo že od zgodnjih 60. let. Najprej je prišlo na vrsto gradivo Glavnega štaba NOV in POS in odsekov, Izvršnega odbora OF in Predsedstva SNOS s komisijami. Do leta 1965 so imeli že 130.636 posnetkov. Mikrofilmanje se je nadaljevalo še v 70. in 80. letih, v zadnjih letih pa v arhivu prehajamo na skeniranje dokumentov za njihovo zaščito.

15 Poročila dal v vpogled S. Juvančič.

Evidentiranje in zbiranje kopij arhivskega gradiva druge svetovne vojne v tujini so v glavnem izvajali raziskovalci, ki so gradivo zbirali tematsko, za svoje raziskovalne naloge, in so, potem ko so nalogo zaključili, predali fotokopije ali mikrofilme arhivskemu oddelku v posebno zbirko dopolnilnega gradiva.

Arhiv in njegovi delavci so delovali tudi v organih Arhivskega društva Slovenije in v Skupnosti arhivov Slovenije, kar jim je koristilo predvsem pri pridobivanju in izmenjavi strokovnih izkušenj. Leta 1967 je bilo v arhivu zaposlenih 9 delavcev, po eden za tisk NOB, za povojno obdobje, za gradivo domobranskega izvora, italijanskega in nemškega okupatorja, za partizanski vojaški in za partizanski civilni ter za predvojni, poleg tega je bil zaposlen tudi fotograf. V sedemdesetih letih se je število zaposlenih zmanjšalo na 8, v devetdesetih na 6 zaposlenih, leta 2009 pa so v Sektorju za varstvo arhivskega gradiva druge svetovne vojne Arhiva Republike Slovenije zaposlene 4 arhivistke.¹⁶

Večje prevzeme gradiva, ki je dopolnjevalo zbirko NOB, sledimo še leta 1970, ko je arhiv od Republiškega sekretariata za notranje zadeve dobil fonde Gorenjsko domobranstvo, del Slovenskega domobranstva (del gradiva je prišel v arhiv takoj po vojni po osvoboditvi doma na Taboru), Četniško poveljstvo za Slovenijo, Narodnostni referat Logatec in Novo mesto, Policijski varnostni zbor, Slovenski narodni varnostni zbor v operacijski coni Jadransko primorje, Zbirko sodnih spisov o Črni roki, Slovenska ljudska stranka, Šefa pokrajinske uprave – sekretariat, Protikomunistični odbor, Prostovoljna protikomunistična milica, Škofijsko dobrodelno pisarno (gradivo je bilo kasneje predano v Nadškofijski arhiv). Leta 1979 je arhiv prevzel gradivo Zveze kmečkih fantov in deklet.

Večje pridobitve, ki so obogatile arhiv, so še gradivo Glavnega odbora antifašistične fronte žena in njenih naslednikov leta 1963, leta 1976 in leta 1979 in Republiškega ter Okrajnega odbora Zveze združenj borcev v drugi polovici 60. let in leta 1980.¹⁷

V vseh letih obstoja arhiva je tu nastajala bogata zbirka dopolnilnega gradiva, ki jo sestavljajo spomini iz predvojnega in medvojnega obdobja in neobjavljena dokumentarna dela. Poleg tega so nastajale pomembne tematske zbirke, kot so: Zbirka gradiva o žrtvah italijanskih okupacijskih oblasti, Zbirka Slovenke v NOB, Zbirka podpisov za priključitev Slovenskega primorja in Trsta k Jugoslaviji in Zbirka resolucij za priključitev Slovenskega primorja in Trsta,

16 AS 1402, Zwitter, dr. Fran, IZDG 1961-1986, šk. 95.

17 Akcesijska knjiga Sektorja za varstvo arhivskega gradiva druge svetovne vojne, 1953-2000.

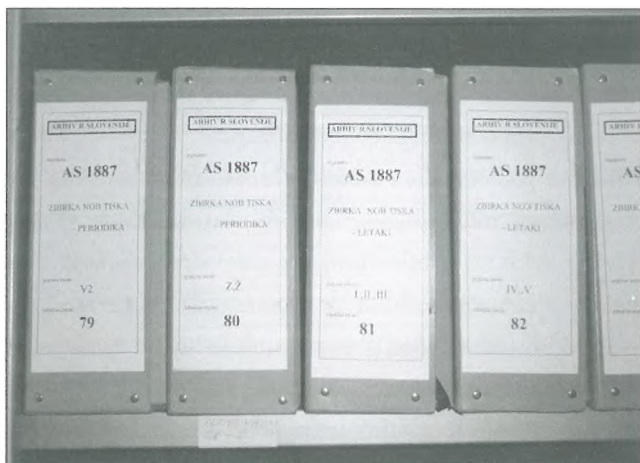
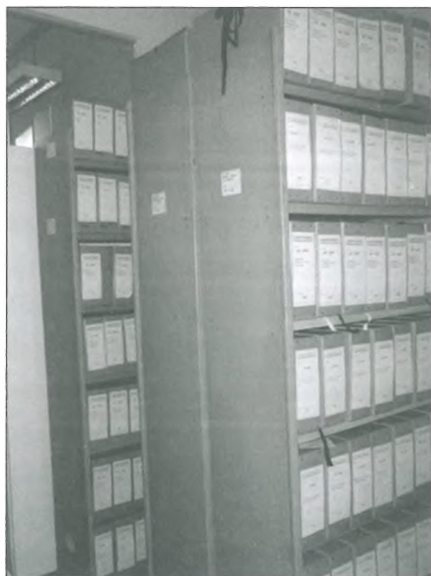
Zbirka okupatorjevi zapori in taborišča, Zbirka o sodnih zaporih v Ljubljani, Zbirka kart in zemljevidov in številne druge.

Na kratko se ustavimo še pri osebnih fondih. Prav zasebno arhivsko gradivo pomembnih posameznikov sestavlja precejšen del fondov in zbirk. Naj izpostavim le nekaj imen: Fran Zwitter, Izidor Cankar, Ivan Regent, Josip Rus, Dragotin Guštinčič, Dušan Kermauner, Angela Vode itd. Gradivo osebnih fondov je vsebinsko in količinsko raznoliko. Že po imenih naštetih ljudi pa se vidi, da gradivo, zbrano v zapuščinah, pokriva najrazličnejša področja življenja. Osebne zapuščine vsebujejo podatke o življenju in delu ljudi, ki so bili aktivni na različnih področjih v politiki, znanosti, kulturi, na socialnem polju itd. in ki drugače javnosti ne bi bili dostopni. V zapuščinah najdemo podatke tudi o drugih osebah, o društvih, o najrazličnejših institucijah, znanstvenih, kulturnih, upravnih in drugih ustanovah, s katerimi je bil posameznik povezan, kakor tudi podatke o dogodkih iz vsakdanjega življenja. Arhivski delavci smo se vedno zavedali pomembnosti takega gradiva. Zavedamo se tudi, da so prav osebne zapuščine, ki vsebujejo velikokrat tudi originalne dokumente časa, v katerem so nastajale, pomembno dopolnilo gradivu obdobja druge svetovne vojne. Zato smo se trudili, da smo postajali vse bolj prepoznavni kot tista institucija, ki je zainteresirana za gradivo, ki se je zbralo doma, v kletih, na podstrešjih. Arhivska zakonodaja o evidentiranju in zaščiti takega gradiva je sprejela prve ukrepe šele v republiškem arhivskem zakonu leta 1966. Po letu 1991 pa se je spremenil tudi odnos do zasebne lastnine in je tudi arhivska stroka z zakonom o arhivskem gradivu in arhivih iz leta 1997 poskrbela za to, da kar nekaj členov ureja pravno varnost zasebnega gradiva in njegovo uporabnost.¹⁸

Za vse obdobje po letu 1945 lahko rečemo, da so slovenski arhivi dokaj skladno delovali po enotnih strokovnih pravilih varstva kulturne dediščine glede izvajanja upravnih, arhivskih, kulturnih, izobraževalnih, raziskovalnih in drugih strokovnih nalog s področja varstva javnega in zasebnega arhivskega gradiva. Drugače pa je bilo, in delno še je, glede statusa arhivov. Prizadevanja za to, da se poenoti tudi status slovenskih arhivov, potekajo že vrsto let, predvsem pa po osamosvojitvi Slovenije. Prvi korak k temu je bil storjen v 90. letih, ko je Arhiv Republike Slovenije priključil tri arhive »posebnega družbenega pomena«.

18 Jeraj M., Melik J.: Arhivsko gradivo oseb, pomembnih za slovensko politično zgodovino, V: Varstvo arhivskega gradiva privatne proveniencije / 22. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Murska Sobota 2005. Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, str. 91-93.

Družbene spremembe v Republiki Sloveniji so povzročile, da so prenehali obstajati razlogi, ki so utemeljevali obstoj specialnega arhiva pri Inštitutu za novejšo zgodovino, zato so sprejeli sklep (seja Vlade RS maja 1992), da se arhivsko gradivo vključi v nacionalni fond pri Arhivu Republike Slovenije. Pred tem se je Arhivu Republike Slovenije že priključil Zgodovinski arhiv Centralnega

Gradivo iz obdobja druge svetovne vojne v depoju arhiva na Kongresnem trgu 1 v Ljubljani

komiteja Zveze komunistov Slovenije (leta 1990) in Arhiv Republiške konference Socialistične zveze delovnega ljudstva (1990). Leta 1998 pa se je v Arhiv Republike Slovenije vključil tudi Arhiv Ministrstva za notranje zadeve kot Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo III.

Od 2. novembra 1992 je Arhiv Inštituta za novejšo zgodovino v sestavi Arhiva Republike Slovenije kot poseben Referat za dislocirano arhivsko gradivo II (danes Sektor za varstvo arhivskega gradiva druge svetovne vojne). Arhiv Republike Slovenije je v celoti prevzel gradivo Arhiva Inštituta za novejšo zgodovino, z obstoječimi arhivskimi depoji in delovnimi prostori na Kongresnem trgu 1. Nadalje je v skladu z Normativi in standardi za arhivsko dejavnost in ob upoštevanju vseh specifičnih nalog, ki izhajajo iz varstva arhivskega gradiva, prevzel tudi 4 strokovne delavke z visoko izobrazbo, ustreznimi strokovnimi nazivi in strokovnimi izpiti s področja arhivistike.

Arhivsko gradivo je bilo ob prevzemu v arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja urejeno le do določene stopnje, zato je bila osnovna naloga arhivistov, da so gradivo urejali in popisovali. Vzroke, da so bila dela v zvezi z urejanjem in popisovanjem zamudna, večkrat težja kot podobna dela pri fondih in zbirkah v drugih arhivih, je treba iskati v že omenjenih objektivnih okoliščinah, saj je gradivo nastajalo v posebnem obdobju, drugače kot v mirnem času. Zaradi spletov okoliščin so bila velikokrat kršena osnovna načela provenience in prvotne ureditve v notranji strukturi vezanosti gradiva v okviru posameznih enot. Velik poudarek pa je bil namenjen tudi pripravi popisov, ki so vedno odvisni od stopnje urejenosti gradiva in so se iz leta v leto dopolnjevali.

V petih desetletjih je arhivistika doživela velik razvoj. Arhivi, ki so zgodovinsko gradivo prvega reda, so postali aktualni in pomembni spremljevalci vsakdanjega življenja. Z vse bolj natančnim in popolnim popisovanjem arhivskega gradiva pa je arhivskim delavcem skozi obravnavana desetletja uspelo olajšati dostop do uporabe gradiva, saj dober popis omogoča izbor iskanega na najkrajši način, po najkrajši poti. Arhivist, ki popisuje, se zaveda, da posreduje med ustvarjalcem arhivskega gradiva in kasnejšimi uporabniki. Pred elektronsko obdelavo podatkov so arhivisti popisovali »na roko«. Prvotnim okvirnim popisom so sledili razčlenjeni popisi, temu pa je sledila priprava inventarjev. V naslednji fazi, v sedemdesetih in osemdesetih letih, so nastajali analitični inventarji, kjer so bila upoštevana še natančnejša opozorila v zvezi z vsebino.

Od leta 1985 se tudi v arhivih začinja obdobje računalniške obdelave in popisovanja. S popisovanjem tako ne nastajajo novi instrumenti popisovanja, ampak elektronska obdelava podatkov omogoča širše možnosti popisovanja in iskanja, izdelavo abecednih indeksov, ki omogočajo lahko iskanje po osebah, dogodkih in krajih, uporaba računalniškega programa pa omogoča še boljše orientiranje po vsebini.